

เทคนิคการตั้งคำถามแบบโสเครตีสเพื่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณ Socratic Questioning Techniques for Critical Thinking

วรินทร์ สิริพงษ์ณภัทร (Varintorn Siripongnapat)*

สุภัทรา อิมทรัพย์ (Supatra Im-sap)*

เทวินทร์ พูลพิพัฒน์ (Tewin Poonpipat)*

ศุภาพิชญ์ ฝ้ายเดช (Supapit Faydet)*

พรณัฐ กิจรุ่งเรือง (Poranat Kitroongrueng)**

อติกมาส มากจ้อย (Atikamas Makjul)**

บทคัดย่อ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสำคัญสำหรับการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบันเนื่องด้วยปัญหาการหลงเชื่อโฆษณาสินค้าและบริการที่เป็นเท็จ การตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมทางเพศผ่านการพูดคุยกันทางโลกออนไลน์ การศึกษาพบว่า กระบวนการในการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีขั้นตอนดังนี้ 1) กำหนดเป้าหมาย 2) ระบุคำถาม 3) ประมวลข้อมูล 4) ตั้งสมมุติฐาน 5) ลงข้อสรุป และเทคนิคที่สามารถนำมาใช้เพื่อการเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ คือ เทคนิคการตั้งคำถามแบบโสเครตีส โดยมีรูปแบบการถามดังนี้ 1) คำถามเพื่อเปิดความคิด 2) คำถามเพื่อให้สร้างความเข้าใจแจ่มชัด 3) คำถามเพื่อขบคิดความแจ่มชัดนั้นให้เกิดเป็นมโนทัศน์ 4) คำถามเพื่อแสวงหาสมมุติฐานอื่นหรือก่อให้เกิดสมมุติฐาน 5) คำถามเพื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนสมมุติฐานนั้น 6) คำถามเพื่อขยายมุมมองจากสิ่งที่ได้ 7) คำถามเพื่อให้อนุมานพยากรณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น 8) คำถามเพื่อพิสูจน์คำจำกัดความ ในการจัดการเรียนรู้มีรูปแบบวิธีการมากมายในการจัดการเรียนรู้ที่สร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เทคนิคการตั้งคำถามแบบโสเครตีสก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะเสริมสร้างเกาะป้องกันทางปัญญาให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ในทุกยุคสมัย รู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมใด ๆ

คำสำคัญ การตั้งคำถามแบบโสเครตีส; การคิดอย่างมีวิจารณญาณ; การจัดการเรียนรู้

*นักศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

**อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

Critical thinking is important for learning and living in the present world because of the problem of believing in false advertisements for products and services. Being a victim of sexual crime through online conversations, the study found that the process of thinking critically has the following steps: 1) setting goals 2) identifying questions 3) processing information 4) forming hypotheses 5) drawing conclusions. Techniques that can be used to enhance critical thinking are techniques. Socratic questioning, the question format is as follows: 1) questions for opening minds, 2) questions for clarification, 3) questions for conceptualization, 4) questions that probe assumptions, 5) questions for literature to support those assumptions, 6) questions about viewpoints, 7) questions that probe implications and consequences, and 8) questions about definitions. In organizing learning, there are many formats and methods for organizing learning that create critical thinking. The Socratic questioning technique is another method to strengthen the intellectual defenses to be able to live in society in every era, knowingly and not being a victim of any crime.

Key words Socratic questioning; critical thinking; learning management.

บทนำ

โลกปัจจุบันอันเป็นยุคแห่งการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้ง่าย สะดวก และรวดเร็วจากการที่โลกไร้พรมแดน และการมีอุปกรณ์เทคโนโลยีสื่อสารที่ทันสมัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ที่อยู่ในโลกไซเบอร์ได้เป็นอย่างดี ทุกวันนี้อุปกรณ์เทคโนโลยีในการสื่อสารสมัยใหม่นับเป็น ปัจจัยที่ 5 ของคนในยุคปัจจุบันที่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างง่าย สะดวก และรวดเร็ว นอกจากนี้ ทักษะการใช้เทคโนโลยีสื่อสารเหล่านี้ของคนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นเยาวชนนั้นค่อนข้างจะใช้กันได้อย่างคล่องแคล่วและ เชี่ยวชาญ แต่ความสามารถ ในการกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากสื่อเทคโนโลยีเหล่านั้นยังค่อนข้างน้อย (Phoyen, K., 2022) โดยองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Co-operation and Development : OECD) เผยความสามารถในการรับมือข้อมูลข่าวสารอันเป็นเท็จ ของเด็กอายุ 15 ปี จาก 77 ประเทศทั่วโลก พบว่าเด็กและเยาวชนไทยมีศักยภาพในการกรองข่าวปลอมค่อนข้างต่ำ รั้งท้ายอยู่ในลำดับที่ 76 จาก 77 ประเทศ (Suarez-Alvarez, J., 2021) ดังจะเห็นได้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจากการรับข้อมูลข่าวสารจากโลกไซเบอร์ในปัจจุบัน เช่น การหลงเชื่อโฆษณาสินค้าและบริการที่เป็นเท็จ การตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมทางเพศผ่านทางโลกออนไลน์

การศึกษาตามความหมายในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 คือ กระบวนการเรียนรู้เพื่อความรู้และความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัด

สภาพแวดล้อมสังคม (Ministry of Education, 2010) จากความหมายดังกล่าวทำให้เห็นว่า การศึกษา มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาอนาคตของชาติ เป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนาคนโดยผ่านการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านที่เทคโนโลยีสารสนเทศมีความก้าวหน้าโลกไปมาก การศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาไปให้ทันกับโลก

การคิดเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่จะต้องส่งเสริมให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลผ่านการจัดประสบการณ์ให้เกิดการคิดโดยอาศัยองค์ประกอบทั้งภายในตัวบุคคลและสภาพแวดล้อมภายนอก เนื่องจากการคิดเป็นกระบวนการทำงานของสมองที่อาศัยความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ จับสิ่งเร้าและสภาพแวดล้อมโดยผ่านการวิเคราะห์เปรียบเทียบสังเคราะห์และประเมินอย่างมีระบบเพื่อให้เกิดแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมโดยการคิดมีสองลักษณะคือการคิดระดับต้นอันเป็นการคิดโดยไม่ประเมินสิ่งที่คิด และการคิดระดับสูงที่มีคุณภาพอันเนื่องมาจากการประเมินสิ่งที่คิดแล้วจึงคิดต่อ (Pornkul, C., 2011: 5) โดยจุดมุ่งหมายของการคิดนั้นมีหลายลักษณะอาทิการคิดสร้างสรรค์การคิดเพื่อให้เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นการพัฒนาคิดของบุคคลจึงจำเป็นเรื่องที่มีขอบข่ายกว้างขวางมาก (Khammanee, T., 2005: 189) ทั้งนี้การคิดในขั้นสูงจะส่งผลให้ศักยภาพของตัวบุคคลสูงขึ้นและส่งผลให้เกิดประโยชน์กับสังคมโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่สามารถส่งเสริมการคิดอย่างรอบคอบโดยอาศัยการวิเคราะห์สังเคราะห์และประเมินผลในการสร้างความคิดรวบยอดอย่างมีเหตุผลเพื่อใช้ในการตัดสินใจโดยอาศัยการประมวลความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้การคิดอย่างมีวิจารณญาณถือเป็นกรอบสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอาจกล่าวได้ว่าการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาที่แท้จริง (Amornchewin, A., 2013a: 17) การคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นตัวแปรสำคัญ ในยุคสมัยปัจจุบัน ที่ข้อมูลข่าวสารมีมากมาย และบุคคลจำเป็นต้องรู้จักการคิดวิเคราะห์ แยกแยะ รวบรวมประมวลผล และ การจัดลำดับข้อมูลสำคัญอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน ถูกต้อง สมเหตุผล และนำไปปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ประกอบการตัดสินใจ และการแก้ไขปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

หากการศึกษาไทยต้องการมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีวิธีการคิดแก้ไขปัญหาต่าง ๆ สามารถนำความรู้ที่ได้จากการจัดการศึกษาไปใช้ในการตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันอันเป็นความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การตั้งคำถามแบบโสเครติส (Socrates questioning) เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่เหมาะสมแก่การนำมาปรับใช้ในการจัดการเรียนรู้ เป็นการใช้เทคนิคการตั้งคำถามอย่างมีนัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเสาะแสวงหาความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่พัฒนาทักษะการคิด การตีความ การไตร่ตรอง การคิดเชิงวิพากษ์ การถ่ายทอดความคิด (Tosuksri, W.: n.d.) การจัดการเรียนรู้ผ่านการตั้งคำถามแบบโสเครติส มีส่วนช่วยในการกระตุ้นให้ผู้เรียน เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณเนื่องด้วยเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนคิดเกี่ยวกับองค์ความรู้สำคัญที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวันโดยใช้มุมมองที่หลากหลายเพื่อให้เกิดเป็น

องค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสติปัญญา ผ่านกระบวนการขัดเกลาจากสังคมกล้าตั้งคำถามสู่
สาธารณะชนอย่างมีวิจารณญาณมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
(Siripongnapat, V., 2023)

ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หรือ การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) เป็นทักษะการคิดที่สำคัญต่อ
ผู้คนในทุกยุคทุกสมัย นักวิชาการในหลากหลายแขนงได้อธิบายความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้
ผู้เขียนสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

Dewey (1933: 30) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ การคิดอย่างใคร่ครวญ ไตร่ตรอง
ที่เริ่มต้นจากสถานการณ์ที่มีความยุ่งยากและสิ้นสุดด้วยสถานการณ์ที่ชัดเจน ในเวลาต่อมา Scriven, M. and
R. Paul. (1999) กล่าวว่า เป็นกระบวนการทางสมองที่เกิดจากการทำงานอย่างมีทักษะเฉพาะในด้านการ
นำไปใช้ในการวิเคราะห์และประเมินข้อมูลที่หลากหลายรูปแบบ และสะท้อนการสื่อสารอย่างมีเหตุผล ในขณะที่
ประเทศไทยเอง Khammanee, T. (2020: 304 – 305) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ว่า การคิด
อย่างมีวิจารณญาณ เป็นความคิดที่รอบคอบสมเหตุสมผล ผ่านการพิจารณาปัจจัยรอบด้านอย่างกว้างขวาง
ลึกซึ้ง และผ่านการพิจารณา กลั่นกรอง ไตร่ตรอง ทั้งด้านคุณ - โทษ และคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นมาแล้ว ใน
เวลาต่อมา Binreem, S. (2021: 43) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นกระบวนการคิด เข้าใจ
สถานการณ์ปัญหา สามารถพิจารณาวิเคราะห์สังเคราะห์ ประเมินผล และ ตรวจสอบหลักฐาน ข้อเท็จจริง
ต่าง ๆ หรือสภาพการณ์ที่ปรากฏอย่างรอบคอบ มีเหตุผล และแก้ปัญหา โดยอาศัยความรู้ ความคิดและ
ประสบการณ์ของตนเองเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปอย่างสมเหตุสมผล ซึ่งใน การ พิจารณากระบวนการคิดอย่างมี
วิจารณญาณนั้น สามารถทำได้โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณเช่นเดียวกับ
Phoyen, K. (2022: 14) ที่ได้กล่าวว่า เป็นความสามารถทางกระบวนการทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้
การจำ เข้าใจ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า เพื่อตัดสินใจ พิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ อาศัยเหตุผล
ความรู้ และประสบการณ์ ผ่านการพิจารณากลั่นกรองทั้งคุณและโทษ ตลอดจนคุณค่าที่แท้จริง

ดังนั้นสามารถสรุปการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ว่า เป็นกระบวนการทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้
การจำ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล โดยการใช้ความรู้และประสบการณ์เป็น
พื้นฐาน กระบวนการนี้มักเริ่มต้นจากสถานการณ์ที่ซับซ้อนและสิ้นสุดด้วยการคิดเป็นลำดับขั้นตอนที่มีความ
เหตุผลและอย่างเป็นระบบ การคิดอย่างมีวิจารณญาณเชื่อมโยงกับการพิจารณาปัจจัยและข้อมูลที่หลากหลาย
รูปแบบ เพื่อสร้างความเข้าใจและวิเคราะห์สถานการณ์ นอกจากนี้ยังเน้นคุณค่าและความสมเหตุสมผลในการ
ตัดสินใจและการแก้ปัญหาในบางสถานการณ์ ดังนั้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงเกี่ยวข้องกับการพิจารณา
ข้อมูลใด ๆ ก็ตามอย่างละเอียดและมีความเหตุผลในกระบวนการคิดตัดสินใจต่อข้อมูลนั้น

ความสำคัญของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นทักษะการคิดที่เป็นส่วนสำคัญของการดำรงชีวิตในทุกยุคสมัย
โดยเฉพาะในยุคสมัยปัจจุบันที่มีความเป็นสังคมดิจิทัล เทคโนโลยีที่ก้าวกระโดด ข่าวสารมหาศาลที่อยู่บนพื้นที่

สาธารณะที่เข้าถึงได้ง่าย การประมวลผลข้อมูลเหล่านั้นอย่างไต่ตรองถี่ถ้วนจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคมยุคปัจจุบันและยุคสมัยถัดไป ผู้เขียนสามารถสรุปความเห็นจากนักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ดังต่อไปนี้

Sriwat, L. (2006: 100-102) กล่าวว่า ความจำเป็นในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นทักษะสำคัญที่ใช้ในการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตัวเรา รวมทั้งยังใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบันอย่างมีความสุขและมีการแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าในโลกข่าวสารข้อมูลและเต็มไปด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน บุคคลที่มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณย่อมมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ได้อย่างมีหลักการ สามารถควบคุม จัดการ และตรวจสอบความคิดตนเองได้ รวมทั้งสามารถตัดสินใจและแก้ปัญหา โดยใช้เหตุผลอย่างถูกต้องเหมาะสม ในขณะที่ Amornchewin, A. (2013a, 17-18) กล่าวถึง ความจำเป็นในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังนี้

1. การคิดอย่างมีวิจารณญาณนับว่าเป็นทักษะการคิดทั่วไปที่สำคัญเพราะทำให้มีความสามารถในการคิดอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนและมีเหตุผล
2. มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจฐานความรู้ใหม่ ความรู้เศรษฐกิจระดับโลกล้วนขับเคลื่อนด้วยสารสนเทศและเทคโนโลยี การที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ เศรษฐกิจโลกใหม่นับว่ามีความต้องการเพิ่มขึ้นในเรื่องของทักษะทางปัญญาที่มีความยืดหยุ่นและความสามารถในการวิเคราะห์และบูรณาการข้อมูลจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในการช่วยแก้ปัญหาที่ซับซ้อน
3. ช่วยเพิ่มพูนทักษะทางด้านภาษาและการนำเสนอ การคิดได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนและเป็นระบบ จะช่วยในการแสดงออกทางความคิดของเรา ในการเรียนรู้ที่จะวิเคราะห์โครงสร้างเชิงตรรกะของตัวเรา การคิดอย่างมีวิจารณญาณจะช่วยปรับปรุงความสามารถในการทำความเข้าใจเรื่องต่าง ๆ
4. ส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ในการที่จะได้ทางแก้ปัญหา ทางออกอย่างสร้างสรรค์ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับแค่การมีความคิดใหม่ๆ แต่ความคิดใหม่ ๆ ที่จะก่อให้เกิดต้องสอดคล้องกับงานด้วย ซึ่งการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะมีบทบาทสำคัญในการช่วยประเมินความคิดใหม่ ๆ และการคัดเลือกว่าดีที่สุด
5. การคิดอย่างมีวิจารณญาณถือว่าการสะท้อนตัวตนในการที่เราจะมีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย และวางโครงสร้างชีวิตได้อย่างเหมาะสมนั้น เราจำเป็นต้องมีความสมเหตุสมผล และสะท้อนด้วยค่านิยมและตัดสินใจของเรา การคิดอย่างมีวิจารณญาณนับเป็นเครื่องมือสำหรับกระบวนการในการประเมินตนเองของเรา

เช่นเดียวกับ Phakhaphamongkhonchai, W. (2016: 59) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคสมัยปัจจุบันที่มีความหลากหลายทางด้านข้อมูลข่าวสาร บุคคลจึงต้องรู้จักวิธีการคิดวิเคราะห์ แยกแยะ การจัดลำดับข้อมูล รวบรวม และประมวลผล สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อย่างเป็นระบบให้เกิดความชัดเจน แจ่มแจ้ง ถูกต้องสมเหตุสมผล ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การคิดอย่างมีวิจารณญาณยังส่งเสริมการอ่าน เขียน พูด ฟังที่ดี รวมไปถึงการวางแผนล่วงหน้าและทำงานอย่างเป็นระบบอีกด้วย ซึ่งในเวลาต่อมา Songkroh, S. (2019: 64-65) กล่าวว่า ความสำคัญของการ

คิดอย่างมีวิจารณญาณในการจัดการเรียนการสอน จะทำให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดตามขั้นตอนการคิด มีความสามารถในการกำหนดเป้าหมาย รวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ ค้นคว้าหาความรู้ ทฤษฎี หลักการ ตั้งข้อสันนิษฐานตีความหมาย และลงข้อสรุปอย่างมีเหตุผล ฝึกการตัดสินใจและแก้ปัญหา สามารถวางแผนและปฏิบัติงานได้อย่างมีหลักการและเหตุผล ประเมินงานได้อย่างสมเหตุสมผล และใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาทำให้ได้งานที่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่ University of kent (2022) อธิบายว่า การคิดแบบมีวิจารณญาณช่วยสร้างความเข้าใจ และสามารถสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมีแนวทางความคิดของตนเอง และนำเสนอแนวคิดด้วยหลักฐานที่รวบรวมได้อย่างมีวิจารณญาณ โดยการประเมินข้อมูลจากแหล่งต่างๆได้ด้วยตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้ มีความคิด และสร้างองค์ความรู้ได้อย่างอิสระ นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ในระดับสูง

จากความเห็นของนักวิชาการที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จะเห็นได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างประโยชน์แก่ผู้ที่สามารถพัฒนาทักษะการคิดในลักษณะนี้ ซึ่งการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสำคัญสำหรับการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบันความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณช่วยให้เรามีความสามารถในการคิดอย่างแจ่มแจ้งและมีเหตุผล นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์และประเมินข้อมูลให้มีความเข้าใจและถูกต้อง ช่วยเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจ ส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์ และช่วยในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน การคิดอย่างมีวิจารณญาณยังช่วยให้เรามีความคิดเป็นระบบและสะท้อนตัวตนเพื่อประเมินตนเองอย่างมีเหตุผล มีความสำคัญในการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาทักษะทางปัญญาในยุคสมัยปัจจุบันที่เต็มไปด้วยข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ นอกจากนี้ยังเป็นหัวใจของการเรียนรู้ในระดับสูง ที่ช่วยให้เราสามารถตีความและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีเหตุผลเพื่อสร้างความเข้าใจและความรู้เพิ่มเติม และสร้างความรู้ที่มีประสิทธิภาพและการสร้างความเข้าใจที่มีความรู้เศรษฐกิจระดับโลกและการที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในโลกเศรษฐกิจใหม่ กล่าวโดยสรุป การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นทักษะสำคัญที่มีผลในทุกด้านของชีวิตและการเรียนรู้ในสมัยปัจจุบันและส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่มีการคิดแบบมีเหตุผลและรอบคอบอย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการหรือรูปแบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เป็นทักษะการคิดของคนเราที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตประจำวันและการทำงานต่าง ๆ ดังนั้นการฝึกทักษะการคิดประเภทนี้จะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งจะเป็นกรอบความคิดหรือแนวทางที่กำหนดรายละเอียดที่เป็นประเด็นสำคัญที่จะส่งผลให้บรรลุวัตถุประสงค์สำคัญของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังจะขอนำเสนอองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณตามที่นักการศึกษาได้กำหนดไว้ดังต่อไปนี้ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 กระบวนการหรือรูปแบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

Munkham, S. (2002: 11)	Nekmanurak, P. (1994: 28 – 31)	Decaroll (1995)	Khammanee, T. (2005: 304 – 305)	ผู้เขียนสังเคราะห์
จุดหมายการคิด	การระบุปัญหา	กำหนดปัญหา	ตั้งเป้าหมาย	กำหนดเป้าหมาย
ประเด็นคำถาม			ระบุประเด็น	ระบุคำถาม
สารสนเทศ	รวบรวมข้อมูล	การประมวล ข่าวสาร	ประมวลข้อมูล	ประมวลข้อมูล
ข้อมูลเชิงประจักษ์	พิจารณาความ น่าเชื่อถือ	การตีความ ข้อเท็จจริง		
แนวคิดอย่างมี เหตุผล	การระบุลักษณะ ข้อมูล	การใช้เหตุผล		
ข้อสันนิษฐาน	ตั้งสมมุติฐาน	การกำหนด สมมุติฐาน	-	ตั้งสมมุติฐาน
	การลงข้อสรุป และประเมิน ข้อสรุป	ประเมินผล	ประเมินทางเลือก ลงความเห็น	ลงข้อสรุป
การนำไปใช้และผล ที่ตามมา	-	การประยุกต์ใช้ หรือนำไปปฏิบัติ	พิจารณาผลที่ ตามมา	คาดการณ์การ นำไปใช้

จากตารางที่ 1 กระบวนการหรือรูปแบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ผู้เขียนสามารถสังเคราะห์ได้เป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดเป้าหมาย คือ เลือกประเด็นที่สนใจในการเรียนรู้ ข่าวสารปัจจุบัน
2. ระบุคำถาม คือ มีประเด็นใดที่ควรพิจารณาจากเรื่องดังกล่าว เขียนข้อคำถามที่ครอบคลุม
3. ประมวลข้อมูล คือ ค้นหาข้อมูลเพื่อตอบคำถามดังกล่าว รวมถึงพิจารณาความน่าเชื่อถือ
4. ตั้งสมมุติฐาน คือ ตั้งสมมุติฐานความเป็นไปได้อื่น ๆ ที่อาจเป็นไปได้
5. ลงข้อสรุป คือ สรุปประเด็นสำคัญของข้อมูลที่มีและความเป็นไปได้ เลือกตัดสินใจลงข้อสรุป
6. คาดการณ์การนำไปใช้ คือ การต่อยอดประเด็นการเรียนรู้ที่ได้ไปสู่การใช้ในชีวิตประจำวัน

การตั้งคำถามแบบโสเครติส

กระบวนการตั้งคำถามเป็นรูปแบบการจุดประเด็นการสนทนาอย่างหนึ่งที่มีมานานตั้งแต่อดีตกาล ในสมัยกรีกโบราณเอง เรียกได้ว่าเป็นยุคสมัยที่มีเหล่านักปราชญ์เกิดขึ้นมากมาย หนึ่งในนั้นคือ “โสเครติส” การตั้งคำถามแบบโสเครติสเองก็เป็นหนึ่งในเทคนิคที่โสเครติสใช้ในการสอนลูกศิษย์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่สร้าง

การไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนถึงประเด็นต่าง ๆ ที่กำลังศึกษาอยู่ ผู้เขียนสามารถสรุปความหมายของการตั้งคำถามแบบโสเครตีสได้ดังต่อไปนี้

Paul (1990: 10) ได้นำเสนอให้ความหมายการตั้งคำถามแบบโสเครตีส ไว้ว่าเป็นกระบวนการตั้งคำถามซึ่งกระตุ้นให้ผู้เรียน คิดเกี่ยวกับปัญหาและพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ ตลอดจน การสำรวจมุมมองเพื่อใช้ในการอภิปรายร่วมกัน ซึ่งช่วยพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้

ในเวลาถัดมา อีรพงศ์ แก่นอินทร์ (2554: 159) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การถามแบบโสเครตีส เป็นการแสดงถึงความสนใจอย่างแท้จริงในสิ่งที่ผู้เรียนพูด ความอยากรู้อยากเห็นของเราจะถูกแปลเป็นคำถามที่กระตุ้นการคิดของนักเรียน (Probing question) สิ่งสำคัญคือผู้สอนควรให้ความสำคัญกับความคิดของผู้เรียนทุกคน

ในขณะเดียวกัน Amornchewin, A. (2013b, 62) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำถามแบบโสเครตีส คือ การถามอย่างมีหลักวิชาที่จะใช้ในการขับเคลื่อนความคิดไปในทิศทางต่าง ๆ รวมทั้งใช้ในวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ทั้งการใช้สำรวจความคิดที่มีความซับซ้อน นำไปสู่การค้นหาคำความจริง การเปิดประเด็นและค้นหาปัญหา การเปิดเผยข้อมูลข้อสมมติฐานการวิเคราะห์แนวคิดการแยกแยะสิ่งที่รู้กับสิ่งที่ไม่รู้และการพิจารณา ต่างไปจากคำถามทั่วไป ที่สำคัญก็คือ การมีระเบียบกว่ามีวินัยและถามได้ลึกกว่าและโดยทั่วไปจะเจาะในเรื่องแนวคิด หลักการทฤษฎีประเด็น หรือปัญหา

ซึ่ง Phra Brahmapundit (Dhammacitto, P.) (2016) ได้อธิบายถึงวิธีวิธีการของโสเครตีสไว้ว่า วิธีการของโสเครตีสคือ ศิลปะการสนทนาที่โสเครตีสใช้ประคับประคองการสนทนาให้ดำเนินไปสู่คำตอบของปัญหาที่กำลังอภิปรายกัน วิธีนี้มีชื่อเรียกโดยทั่วไปว่า “วิภาษวิธี” (dialectic)

เช่นเดียวกับ Fisher (2011) กล่าวว่าวิธีสอนแบบโสเครตีสเป็นการจัดการเรียนรู้โดยการสอนที่จะให้ผู้เรียนใช้เหตุผลในการสืบเสาะร่วมกันกับผู้สอนโดยการสนทนา รูปแบบการถามเป็นแบบต่อเนื่องซึ่งคือเครื่องมือสำคัญเพื่อเข้าถึงความจริง การสอนแบบโสเครตีส สามารถแบ่งออกได้เป็นสองแนว คือ 1) การสืบค้นแบบโสเครตีส และ 2) การถามแบบโสเครตีส วิธีสอนแบบโสเครตีสมีแนวความคิดว่า การศึกษาเป็นกิจกรรมทางจิตภายใต้จิตใจ ไม่ใช่หลักสูตรที่นำมามอบให้แก่ผู้เรียน ผู้สอนคือบุคคลที่รู้ความไม่รู้ของตนเอง และใช้ความไม่รู้เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจที่ดีกว่า ผู้สอนเป็นผู้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดเป็นของตนเอง ทักษะสำคัญของผู้สอนคือการมอบความรับผิดชอบให้แก่ผู้เรียน ไม่ให้คำตอบ แต่เป็นผู้ถาม วิธีสอนแบบโสเครตีสมีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาความเข้าใจและความรู้ส่วนบุคคล ให้ผู้เรียนได้พบความจริงของสิ่งที่กำลังอภิปราย วิธีสอนแบบโสเครตีสช่วยให้เรานิยาม และเข้าใจแก่นแท้ที่ศึกษาและใช้ในชีวิตประจำวันชัดเจนมากขึ้น ดังนั้นวิธีการสอนแบบโสเครตีสจึงสามารถใช้เป็นกลยุทธ์การสอนได้ในทุกรายวิชาในทุกระดับการศึกษา

จากนักวิชาการผู้ให้ความหมายและลักษณะของการตั้งคำถามแบบโสเครตีสสามารถสรุปเนื้อหาได้ว่า คำถามแบบโสเครตีส (Socratic questioning) เป็นกระบวนการการถามแบบเปิดถึงความคิดและความเข้าใจของผู้เรียน การใช้คำถามเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือกระตุ้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณและช่วยให้ผู้เรียนพิจารณาและทำ ความเข้าใจเนื้อหาที่เรียนอย่างลึกซึ้ง เป็นวิธีการใช้คำถามเพื่อกระตุ้นการคิดของผู้เรียนและเปิดโอกาสให้พวกเขาสืบสวนและค้นหาความจริงด้วยตนเอง เป็นวิธีการสอนที่ให้ความสำคัญกับการทำให้

ผู้เรียนมีความเข้าใจเนื้อหาและความรู้ในลักษณะที่ลึกซึ้งและเปิดโอกาสให้พวกเขาพัฒนาการคิดอย่างมี
วิจารณญาณ การถามแบบโสเครติสถูกใช้ในการสำรวจแนวคิด, การแยกแยะข้อมูล, การวิเคราะห์สิ่งที่รู้และสิ่ง
ที่ไม่รู้ และการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ สร้างโอกาสทางการศึกษาที่จะส่งเสริมทักษะการตั้งคำถามเพื่อการเรียนรู้
ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งการใช้คำถามแบบโสเครติสเป็นกลยุทธ์การสอนที่มุ่งหมายให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาการ
เรียนรู้อย่างมีวิจารณญาณได้ในทุกรายวิชาและระดับการศึกษา

รูปแบบการตั้งคำถามแบบโสเครติสกับการพัฒนาการคิด

Siripongnepat, V. (2023) ได้ออกแบบวิธีการตั้งคำถามแบบโสเครติสเป็น 8 วิธีในการตั้งคำถามแบบ
โสเครติส แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงการตั้งคำถามแบบโสเครติสกับการคิดรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งองค์ความรู้ในทุก
สาขาวิชาจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการตั้งคำถาม เพราะการคิดขับเคลื่อนด้วยคำถามนำไปสู่การแสวงหา
คำตอบ โดยวิธีการตั้งคำถามแบบโสเครติสเป็นกระบวนการที่จะผลักดันให้เกิดการกระตุ้นความคิด สามารถ
อธิบายได้ดังนี้

1. คำถามเพื่อเปิดความคิด: คำถามเพื่อเปิดความคิดคือวิธีการที่ใช้ในการกระตุ้นความคิดและสร้าง
ความสนใจในหัวข้อของการสนทนา คำถามในหมวดนี้เน้นให้ผู้เรียนระบุและอธิบายความเข้าใจของพวกเขา
เกี่ยวกับหัวข้อหรือเรื่องราวที่มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาของการสนทนา การตั้งคำถามในส่วนนี้เป็นขั้นตอน
สำคัญที่มุ่งเน้นการเปิดเผยและสนใจในประเด็นที่จะสนทนาในขั้นตอนถัดไป ผู้สอนจะได้ทำความเข้าใจใน
ข้อมูลหรือวิวัฒนาการของผู้เรียนต่อหัวข้อนั้นและนำมาใช้ในการสนทนาในขั้นตอนถัดไปของการเรียนรู้ เช่น
เรารู้อะไรเกี่ยวกับ.....บ้าง?

2. คำถามเพื่อสร้างความเข้าใจแจ่มชัด: คำถามเพื่อสร้างความเข้าใจแจ่มชัดเป็นเครื่องมือสำคัญ
ในการกระตุ้นความคิดและเสริมความเข้าใจของผู้เรียนเกี่ยวกับหัวข้อหรือเรื่องราวที่ถูกสนทนา คำถามใน
หมวดนี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีความชัดเจนในการเข้าใจเนื้อหาและรายละเอียดเพิ่มเติม และเป็นเครื่องมือในการ
ปรับปรุงความเข้าใจและข้อมูลที่ผู้เรียนได้รับจากขั้นตอนก่อนหน้านี้ คำถามที่ถามในส่วนนี้จะขอสรุปเป็นรูปแบบ
ที่เชื่อมโยงการอธิบายและ ความเข้าใจของผู้เรียน เช่น ช่วยยกตัวอย่าง.....ได้ไหม? หรืออธิบายเกี่ยวกับสิ่ง
นั้นเพิ่มมากขึ้น

3. คำถามเพื่อขบคิดความแจ่มชัดนั้นให้เกิดเป็นมโนทัศน์: คำถามในหมวดนี้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถ
สร้างมโนทัศน์เชิงลึกเกี่ยวกับเนื้อหาและแนวคิดที่ได้มีคำตอบไปแล้ว ดังนั้นคำถามที่ถามในส่วนนี้เน้นให้ผู้เรียน
นิรนัยหรือสรุปเหตุผลหรือผลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาอย่างชัดเจน กล่าวคือ เป็นการสร้างภาพเชิงนามธรรมให้
เป็นรูปธรรม

4. คำถามเพื่อแสวงหาสมมุติฐานอื่นหรือก่อให้เกิดสมมุติฐาน: เป็นการถามเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการคิด
เปรียบเทียบความคิดในมุมมองที่แตกต่างกัน ในขั้นตอนนี้ประเด็นหลักคือการให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนมุมมอง
ตามความคิดเห็น แนวคิด ความเชื่อ เพื่อให้เกิดการประเด็นคำถามต่อเนื่องไปให้กว้างและออกนอกกรอบเดิม
เช่น - สามารถมีแนวทางอื่นอีกหรือไม่?

- คิดว่าถ้าไม่เป็นแบบ.....สามารถเป็นแบบ.... ได้หรือไม่? โดยพิจารณาจากข้อมูลที่มี

5. คำถามเพื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนสมมุติฐานนั้น: คำถามเพื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนสมมุติฐานนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาแนวคิดและทำให้ความเชื่อในมุมมองนั้นมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น คำถามในหมวดนี้ช่วยให้ผู้เรียนสำรวจแนวคิดและสนับสนุนสมมุติฐานด้วยการทบทวนวรรณกรรมหรือข้อมูลเพิ่มเติม ผู้เขียนเสนอตัวอย่างคำถามเพื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนสมมุติฐานดังนี้

- มีการศึกษาหรือตัวอย่างในประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์สังคมที่สามารถใช้ในการสนับสนุนแนวคิด.....ได้หรือไม่?

- ประเด็นหลักของสิ่งที่มีสมมุติฐาน.....ที่น่าสนใจในวรรณกรรมหรืองานวิจัยอาจจะเกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ในวิชาใด?

- การค้นคว้าวรรณกรรมที่สนับสนุนแนวคิด.....เป็นองค์ความรู้เพิ่มเติมหรือข้อมูลที่ตรงกับแนวคิดดั้งเดิมของนักเรียน มีประเด็นใดให้เพิ่มเติมหรือปรับแก้หรือไม่ อย่างไร?

6. คำถามเพื่อขยายมุมมองจากสิ่งที่ได้ : เป็นการย้อนคำถามอีกครั้ง ผ่านการแสดงความคิดเห็นแบบอุปนัย เช่น ผู้เรียนตั้งสิ่งที่เป็นเฉพาะเจาะจงเรียงเรียงเพื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคำนิยามอื่น ๆ ในสังคมโลกแล้วสังเคราะห์เฉพาะแก่นสำคัญเพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงประเด็นหลักสำคัญ เช่น สิ่งเฉพาะเจาะจงคือนักเรียนที่หลุดออกจากระบบการศึกษา เปรียบเทียบกับนักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษาในประเทศต่าง ๆ ที่บริบทมีความใกล้เคียงกันหรือต่างกัน เพื่อหาคำจำกัดความที่ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า นักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษานั้นมีลักษณะและองค์ประกอบอย่างไร ผู้เขียนนำเสนอตัวอย่างการตั้งคำถามดังนี้

- ถ้าเราสังเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบ.....ในประเทศต่าง ๆ แล้ว คิดว่าจะพบความแตกต่างหรือความคล้ายคลึงอย่างไร?

- ทำอย่างไรเพื่อให้เราเข้าใจหรือตีความมุมมองของ.....อย่างลึกซึ้งขึ้นและเปิดเผยมุมมองต่าง ๆ ที่มีต่อประเด็นนี้?

7. คำถามเพื่อให้อนุมานพยากรณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น: เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เรียนได้พยากรณ์แนวคิดที่นำเสนอหลังจากการสังเคราะห์ข้อมูลมาแล้วว่า หากแนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นจริงผู้จะเป็นเช่นไร เกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ อาจมีผลใดตามมาภายหลังอีกหรือไม่อย่างไร ขั้นตอนนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ทบทวนถึงทิศทางและจุดหมายโดยการตั้งคำถามกับตนเอง เช่น - ถ้าเป็นแบบนี้จริง ๆ แล้วจะเกิดอะไรขึ้นกับ..... แล้วมีผลอย่างไรกับเราหรือไม่ อย่างไร?

8. คำถามเพื่อพิสูจน์คำจำกัดความ: เป็นคำถามที่เน้นการตรวจสอบ พิสูจน์คำจำกัดความ แนวคิดที่ผู้เรียนอธิบายมาทั้งหมด โดยใช้วิธีการนิรนัย คือเมื่อเราได้ข้อสรุปของ นักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษาแล้วนั้น ลองเปรียบเทียบกับนักเรียนในกลุ่มอื่นที่สังคมโลกให้ความสำคัญว่ามีความใกล้เคียงหรือเข้าข่ายนักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษาหรือไม่ หรือเมื่อได้ข้อสรุปจากการศึกษานักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษาสามารถหาที่มาของปัญหาได้แล้ว เปรียบเทียบกับปัญหาอื่น ๆ ด้านการศึกษาของนักเรียนในสังคมว่ามี

เครือข่ายปัญหาที่เชื่อมโยงกันหรือไม่อย่างไร เช่น จากการหาข้อมูลหลากหลายแหล่ง ข้อสรุปที่เหมือนกันคือ.....?

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ ขั้นกำหนดเป้าหมาย ขั้นระบุคำถาม ขั้นประมวลข้อมูล ขั้นตั้งสมมติฐาน ขั้นลงข้อสรุป และขั้นคาดการณ์การนำไปใช้ โดยในแต่ละขั้นการเรียนรู้จะมีการใช้เทคนิคการตั้งคำถามแบบโสเครตีส เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีศักยภาพการคิดอย่างมีวิจารณญาณมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

รหัสวิชา 31104 ชื่อวิชา ประวัติศาสตร์ 2
ภาค

เวลาเรียน 40 ชั่วโมง/ปี/

1. สาระสำคัญ

วัฒนธรรม และภูมิปัญญา เป็นสิ่งสะท้อนถึง ความสามารถของผู้คนในท้องถิ่นอันเกิดจากการสั่งสมสติปัญญาความรู้ที่หลากหลาย และการปรับตัวผสมผสานให้เกิดความกลมกลืนกับธรรมชาติ กระบวนการเหล่านี้ ได้ผ่านมามากมายชั่วอายุคนจนสืบทอดเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสังคมไทย

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

2. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรักความภูมิใจ และธำรงความเป็นไทย

ตัวชี้วัด

ม.4-6/5 วางแผนกำหนดแนวทางและการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมไทย

3. จุดประสงค์การเรียนรู้

1. อธิบายแนวทางและการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมไทย
2. กำหนดแนวทางและการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมไทยได้อย่างถูกต้อง
3. บอกความสำคัญของอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่ถูกต้องและเหมาะสม

4. สาระการเรียนรู้ (เนื้อหา)

1. ความหมายของภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย
3. แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

5. กระบวนการจัดการเรียนรู้ (SQ คือ Socratic questioning(การตั้งคำถามแบบโสเครตีส))

ขั้นนำ

ขั้นที่ 1 กำหนดเป้าหมาย

1. นักเรียนตอบคำถามกระตุ้นคิดจากครูผู้สอนดังประเด็นปัญหาต่อไปนี้ (SQ: คำถามเพื่อเปิดความคิด)

- ให้นักเรียนยกตัวอย่างวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่นักเรียนรู้จัก (แนวคำตอบ เสือราชปะแตน ผ้าปาเต๊ะ การยกยอ การสาธิตระกร้า กฎหมาย หลักศาสนา)

2. แบ่งนักเรียนออกเป็นสามกลุ่มโดยการจับสลาก และให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันแลกเปลี่ยนถึงนิยามของวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย (SQ: คำถามเพื่อให้สร้างความเข้าใจแจ่มชัด) (แนวคำตอบ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา เป็นสิ่งสะท้อนถึง ความสามารถของผู้คนในท้องถิ่นอันเกิดจากการสั่งสมสติปัญญาความรู้ที่หลากหลาย และการปรับตัวผสมผสานให้เกิดความกลมกลืนกับธรรมชาติ กระบวนการเหล่านี้ ได้ผ่านมามากมายชั่วอายุคนจนสืบทอดเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับ สังคมไทย)

ขั้นที่ 2 ระบุคำถาม

3. นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นในหัวข้อ “ปัจจัยที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย” ให้ตัวแทนนักเรียนเขียนสรุปแนวคิดบนกระดาน (SQ: คำถามเพื่อขบคิดความแจ่มชัดนั้นให้เกิดเป็นมโนทัศน์) (งคำตอบ ความต้องการที่จะเอาชนะธรรมชาติ ความพยายามที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ความต้องการที่จะสร้างสรรค์สังคมให้ สงบราบรื่น ความพยายามที่จะทำให้การประกอบอาชีพหรือทำมาหากินสะดวกราบรื่น การแสดงออกถึงอารมณ์สุนทรีย์ การได้รับอิทธิพลจากภายนอก ความต้องการที่จะแสวงหา ความปลอดภัยในการดำรงชีวิต และความต้องการที่จะรักษาชีวิตให้ยืนยาว เป็นต้น)

ขั้นสอน

ขั้นที่ 3 ประมวลข้อมูล

4. นักเรียนแต่ละกลุ่มสืบค้นเรื่อง “ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น” พร้อมกำหนดแนวทางและการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น

5. นักเรียนแต่ละกลุ่มทำผังความคิด เรื่อง “ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น” พร้อมกำหนดแนวทางและการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น

ขั้นที่ 4 ตั้งสมมติฐาน

6. นักเรียนร่วมกันนำเสนอแนวทางและการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของแต่ละกลุ่ม

7. นักเรียนร่วมกันตอบคำถามกระตุ้นความคิด จากครูผู้สอน มีประเด็นคำถาม ดังนี้

- นักเรียนจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทยได้อย่างไร (SQ: คำถามเพื่อแสวงหาสมมุติฐานอื่นหรือก่อให้เกิดสมมุติฐาน) (งคำตอบ สร้างจิตสำนึกให้คนไทยเห็นคุณค่าและร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย เช่น ส่งเสริมและปลูกฝังให้เยาวชนรักษาการิยามารยาทแบบไทย เช่น มีสัมมาคารวะ เคารพผู้ใหญ่ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และรักนวลสงวนตัว รวมทั้งส่งเสริมให้ใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้องทั้งการพูดและการเขียน เช่น รณรงค์ให้พูดออกเสียงภาษาไทยให้ชัดเจน ไม่พูดภาษาไทยปนภาษาอังกฤษ)

ขั้นสรุป

ขั้นที่ 5 ลงข้อสรุป

8. นักเรียนและครูร่วมกันอภิปรายในหัวข้อ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญกับสังคมไทยอย่างไร (SQ: คำถามเพื่อขยายมุมมองจากสิ่งที่ได้) (แนวคำตอบ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง, สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย, สามารถปรับ ประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสม, สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุค)

ขั้นที่ 6 คาดการณ์การนำไปใช้

9. นักเรียนร่วมกันอภิปรายในหัวข้อ “หากมีการนำแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มไปใช้จะส่งผลดีอย่างไรบ้าง และข้อพึงระวังที่อาจจะเกิดขึ้นคืออะไร” (SQ: คำถามเพื่อให้อนุมานพบผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น)

10. นักเรียนเก็บอุปกรณ์การเรียนให้เรียบร้อย แล้วฟังครูมอบหมายงาน และให้หัวหน้าห้องสั่งทำความเคารพ แล้วจึงเลิกชั้นเรียน

6. สื่อการเรียนรู้/แหล่งการเรียนรู้

1. ใบความรู้เรื่อง ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย
2. Power Point เรื่องบทบาท ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

7. แนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัดผล	เครื่องมือวัดผล
ด้านความรู้ (K) อธิบายแนวทางและการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมไทย	ประเมินแผนผังความคิด เรื่อง “ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น”	แบบประเมินการทำแผนผังความคิด
ด้านทักษะ/กระบวนการ (P) วางแผนกำหนดแนวทางและการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมไทยได้อย่างถูกต้อง	สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียน	แบบประเมินการสืบค้น

ด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (A) เห็น ความสำคัญของอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิ ปัญญาไทยที่ถูกต้องและเหมาะสม	สังเกตพฤติกรรม	แบบสังเกต พฤติกรรม
--	----------------	-----------------------

บทสรุป

ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดด หากเราไม่เตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะเผชิญกับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอาจส่งผลกระทบต่อภาพรวมทั้งสังคม การเตรียมผู้เรียนให้พร้อมผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีวิจารณญาณจะช่วยเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดพิจารณาใคร่ครวญอย่างรอบคอบ โดยอาศัยเหตุผล ความรู้และประสบการณ์ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ประกอบการตัดสินใจ การใช้คำถามแบบโสเครติสจึงเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ใช้กระบวนการถามคำถามที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณผ่านกระบวนการเรียนรู้การขัดเกลาจากสังคมทำให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อพื้นที่สาธารณะ

References

- Amornchewin, A. (2013a). Critical Thinking. Bangkok: Parbpin company Limited.
- _____. (2013b). Thinking Classroom, Transform the classroom into a thinking room through philosophical inquiry. Bangkok: Critical Thinking Institute.
- Binreem, S. (2021). Development of Measurement Scale on Critical Thinking Skills in the 21st Century for Lower Secondary School Students by Applying Polytomous Item Response Theory (in Thai). [Master's thesis]. PSU Knowledge Bank. <http://kb.psu.ac.th:8080/psukb/handle/2016/17834>
- Decaroli, J. (1973) "What Reason Say to The Classroom Teacher: Critical Thinking". Social Education, 37(1), 67 – 68.
- Dewey, J. (1933). How We Think. New York: D.C. Healt and Company.
- Fisher, R. (1998). Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in the Classroom. London: Cassell.
- Kaenin, T. (2011). Socratic teaching method (in Thai). Journal of Education Prince of Songkla University, Pattani Campus. 22(2), 156 – 166.
- Khammanee, T. (2005). Pedagogical science: knowledge for organizing learning processes that promote problem solving abilities for students in higher education (in Thai). Journal of Education. Mahasarakham University. 12(12). 83–96.
- _____. (2017). Teaching science (21 ed). Bangkok: Chulalongkorn University publishing house.

- Ministry of Education. (2010). National Education Act B.E. 2542 and edited additional (No. 2) B.E. 2545 and (No. 3) B.E. 2010. Bangkok: Printing House, Shipping and Parcel Organization.
- Munkham, S. (2002). Critical Thinking Teaching Strategies (in Thai). (3rd printing). Bangkok: Pubpim.
- Nekmanurak, P. (1994). Development of a model of developing critical thinking for teacher students (in Thai). Doctorate of Education Thesis graduate school. Chulalongkorn University.
- Paul, R.W. (1990). Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World. Rohnert Park, CA: Center for Critical Thinking and Moral Critique.
- Phakhaphamongkhonchai, W. (2016). The Development of Critical Thinking Skills on Microeconomics Using Research-Based Learning of Matthayomsuksa 5 Students. (in Thai). [Master's thesis]. <http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/handle/123456789/1060>
- Phoyen, K. (2022). How to teach students to think critically (in Thai). Journal of education Silpakorn University, 20(4), 11-25.
- Phra Brahmapundit (Dhammacitto, P.). (2016). Greek philosophy: the source of Western wisdom (8th ed). Bangkok: Siam Paritut Publishing.
- Pornkul, C. (2011). Teaching Thinking Process, Theory and Practice. (2th ed). Bangkok: Chulalongkorn University publishing house.
- Scriven, M. and R. Paul. (1999). National Council for Critical Thinking. <https://www.criticalthinking.org/pages/the-national-council-for-excellence-in-critical-thinking/406>
- Siripongnapat, V. (2023). The Enhancement of Active Citizenship for Learners through Socratic Questioning. Journal of Education Studies, 51(1), EDUCU5101008 (13 pages) doi: 10.14456/educu.2023.8. Retrieved from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/258400>
- Songkroh, S. (2019). The Development of Critical Thinking Ability on good Democratic Citizenship of Mattayom five Student Using Problem-Based Learning Management (in Thai). [Master's thesis]. lthesis. <http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/handle/123456789/2703>
- Sriwat, L. (2006). Thinking. Bangkok: Odeon Store.

- Suarez-Alvarez, J. (2021), “Are 15-year-olds prepared to deal with fake news and misinformation?”, PISA in Focus, No. 113, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/6ad5395e-en>.
- Tosuksri,W. (n.d.). Clinical Teaching: Questioning (in Thai). Faculty of Nursing. <https://ns.mahidol.ac.th/english/th/departments/MN/th/med-index.html>
- University of Kent. (2022). Independent learning & critical thinking. <https://www.kent.ac.uk/guides/independent-learning-and-critical-thinking/critical-thinking>